

Afyonkarahisar’da Yaşayan Bulgaristan Türklerinin Mevsim ve Bereket Törenleri¹

Doç. Dr. Münire BAYSAN²
Büşra ASLAN³

Öz: Türk halk kültüründe mevsim ve bereket törenleri, İslamiyet öncesi ve sonrası inanç unsurlarına dair esasları içerisinde barındıran ritüellerdir. Afyonkarahisar’da yaşayan Bulgaristan Türkleri, yıl içerisinde hayatlarını etkileyen doğa değişikliklerini ekonomik uğraşlarına uygun törenlerle kutlamaktadır. Köfür Gecesi, Nevruz, Hıdırellez, Yağmur Duası, Saya Gezme ve Koç Katımı Afyonkarahisar’da yaşayan Bulgaristan Türklerinin düzenlediği mevsim ve bereket törenleridir. Bu törenler, muhacirler tarafından Bulgaristan’dan Afyonkarahisar’a taşınmış fakat zaman içinde bazı törenler unutulmuştur. Çalışmada, Afyonkarahisar’da yaşayan Bulgaristan Türklerine ait 13 köyde mevsim ve bereket törenleri ile bu törenlerde uygulanan ritüeller, gözlem ve görüşme yöntemiyle tespit edilerek değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Bulgaristan Türkleri, Mevsim ve Bereket Törenleri, Bolluk ve Bereket, Uygulama ve Ritüel.*

¹ Bu çalışma Bulgaristan Türklerinin Halk Kültürü: Afyonkarahisar ve Çevresi konulu tez çalışmasından üretilmiştir.

² Doç. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Halk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Kütahya/ TÜRKİYE. munire.baysan@dpu.edu.tr, ORCID 0000-0001-6167-7793.

³ Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kütahya/ TÜRKİYE. busraaslantde@gmail.com, ORCID: 0009-0001-5948-9862

Gönderilme Tarihi/ Received: 20 Mayıs 2025/ 20 May 2025

Kabul Tarihi/ Accepted: 13 Haziran 2025/ 13 June 2025

Bulgarian Turks Living in Afyonkarahisar Season and Blessing Ceremonies

Abstract: In Turkish folk culture, seasonal and fertility ceremonies are rituals that contain the principles of pre-Islamic and post-Islamic beliefs. Bulgarian Turks living in Afyonkarahisar celebrate the changes in nature that affect their lives throughout the year with ceremonies appropriate to their economic occupations. Köfür Night, Nevruz, Hıdırellez, Rain Prayer, Saya Gezme and Ram Slaughter are seasonal and fertility ceremonies organized by Bulgarian Turks living in Afyonkarahisar. These ceremonies were moved from Bulgaria to Afyonkarahisar by the immigrants, but some ceremonies were forgotten over time. In the study, seasonal and fertility ceremonies and rituals practiced in these ceremonies in 13 villages belonging to Bulgarian Turks living in Afyonkarahisar were determined and evaluated through observation and interview methods.

Keywords: *Bulgarian Turks, Season and Abundance Ceremonies, Abundance and Prosperity, Practice and Ritual.*

Giriş

Rit, genel olarak kültleri hayata geçiren hareketlerin sözcüğü olduğu uygulamalardır. Ritüel ise belirli bir konu etrafında sistemleşen uygun zamanlarda yerine getirilen ve tekrarlanan hareketlerin toplamıdır (Marshall, 2005: 623).

Türk halk kültüründe bolluk ve bereket temalı törenlerde yer alan rit ve ritüeller, genellikle doğa döngüsüne, tarım faaliyetlerine ve mevsim geçişlerine bağlı olarak şekillenir. Bu kapsamda, yılın başında başlayan bolluk ve bereketle ilgili uygulama ve ritüeller bahar aylarına kadar sürerken, hasat zamanı ise bu pratiklerin doruğa ulaştığı dönem olur. Her yıl yinelenen bu döngüsel pratikler, kültürel sürekliliği pekiştirirken, İslamiyet öncesi Türk inanç sistemine ait izleri de bünyesinde barındırmaktadır.

Mircea Eliade'ye göre özellikle arkaik toplumlarda, başlangıçta gerçekleşmiş olaylar, ritüeller aracılığıyla yeniden canlandırılabilir niteliktedir. Bu bağlamda, mitlerin bilinmesi ve hatırlanması önem arz eder; zira mitlerin tekrar edilmesi, kahramanların, ataların ya da tanrıların başlangıçta gerçekleştirdiği eylemlerin yeniden yaşanması anlamına gelir. Mitlerin sürekliliği, olayların ve nesnelerin kökenindeki kutsal düzenin anlaşılmasına olanak tanır (Eliade, 2001: 23-30). Bu bağlamda, Türk halk kültüründe her yıl tekrarlanan ateşten atlama (Nevruz, Köfür Gecesi ve Hıdırellez'de görülen arınma ritüeli), yağmur yağması için dua etme (kuraklık dönemlerinde kolektif biçimde doğayla kutsal bir ilişki kurma amacıyla yapılan törenler), kılık değiştirme (Saya Gezme sırasında gençlerin hayvan kılığına girerek doğurganlığı ve bereketi temsil etmesi) ve koçların katımı (üreme döneminde verimliliği artırmak amacıyla yapılan sembolik süslemeler ve dualar) gibi uygulamalar da, Eliade'nin tanımladığı anlamda, arkaik toplumlarda geçmişte gerçekleşmiş kutsal eylemlerin ritüel yoluyla yeniden üretildiği, böylece mitik zamanın günümüzde tekrar edildiği örnekler olarak değerlendirilebilir.

Türkler tarih boyunca doğayla yakın bir etkileşim kurmuştur. Bu etkileşimin temelini toprak, su, hava, ateş ve İslamiyet öncesi kült inancı şekillendirmektedir. Toprak, ekin ekimi ve toprağın uyanışı açısından bereketli ve kutsal kabul edilmektedir. Su, hayatın temel kaynağı olarak bolluk ve bereketin simgesi olarak ön plana çıkmaktadır. Hava, mevsim geçişleri, halk takvimi ve rüzgârla ilişkilendirilerek bolluk ve bereketi öngörmek için takip edilmektedir. Ateş, arındırıcı özelliği ile kötülükleri uzaklaştıran ve yeni döngüyü karşılayan dönüşümün sembolüdür. Kültler ise doğa olaylarını, mevsim döngülerini ve ürünlerin verimliliğini etkilediğine inanılan kutsal güçlerdir.

Her çağda toprağın uğradığı büyük değişiklikler insanoğlunu çok uğraştırmış bu yetkin ve yaygın değişim bir ölüm kalım sorunu olmuştur. Tanrı’nın kötü sonuçları önlemeyi insanoğlunun eline bıraktığına inanılmıştır. Büyü sanatıyla mevsim geçişlerinin öne ya da geriye alınabileceği düşünülerek yağmur yağdırmak, toprak ürünlerini arttırmak için törenler düzenlemiştir (Karadağ, 1978: 11). Orta Asya’dan gelerek Anadolu ve Balkanlara yerleşen Türkler, beraberlerinde kendi kültürlerini de taşımışlardır. Anadolu coğrafyası ise birçok uygarlığın, din ve inanç sistemlerinin bir arada olduğu kültürlerin ortak kaynağı olmuştur. Anadolu’daki Türklerin halk kültürlerinde birçok eski inanın bütün canlılığıyla yaşadığı görülmektedir (Şenesen, 2011: 210).

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Bulgaristan’daki baskılar sebebiyle yerlerini ve yurtlarını terk ederek Karahisar-ı Sahib Sancağı’na gelen muhacirler, bölgede uygun mevkilere iskân edilmiştir. Muhacirlerin bir kısmı İstanbul üzerinden, bir kısmı ise İstanbul’a uğramadan direkt Anadolu’daki daimî iskân yerlerine sevk edilmişlerdir. İstanbul’a uğramadan gelenler Selanik üzerinden deniz yoluyla İzmir’e sevk ve oradan da Aydın, Kütahya, Karahisar-ı Sahib ve Eskişehir taraflarında iskân edilmişlerdir. Günümüzde Afyonkarahisar’ın Merkez ilçesine bağlı olan Omuzca köyü, 1885 tarihinde Kırcaali

ve Provadi illerinden; Burhaniye köyü, 1891-1892 tarihinde Bulgaristan'ın Kırcaali ilinin İlyasçı köyünden; Yarımca köyü, 1892 tarihinde Bulgaristan'ın Servi ilinden; Tefrihiye köyü, 1904 tarihinde Bulgaristan'ın Hacıoğlu Pazarcığı ilinden gelen muhacirlerin oluşturduğu köylerdir. Emirdağ ilçesine bağlı Ümraniye köyü, Bulgaristan'ın Silistre ve Pazarcık illerinden; Yusufaga köyü, 1901 tarihinde Bulgaristan'ın Hacıoğlu Pazarcığı ve Silistre illerinden; Yarıkkaya köyü, Bulgaristan'ın Hacıoğlu Pazarcık ilinin Ekizce köyü ve Şumnu ilinden; Aydınyaka köyü, Bulgaristan'ın Silistre, Pazarcık, Razgrad ve Rusçuk illerinden; Toklucak köyü, Bulgaristan'ın Silistre ilinden; Camili köyü, Bulgaristan'ın Kırcaali ilinin Tosçalı köyünden, Silistre, Tırnova, Pazarcık illerinden ve Yunanistan'ın Selanik ilinden gelen muhacirlerin oluşturduğu köylerdir. Dazkırı ilçesine bağlı İdris köyü, 1892-1893 tarihlerinde Bulgaristan'ın Karinâbâd, Razgrad, Silistre, Cuma, Tutrakan illerinden; Hasandede köyü, Bulgaristan'ın Razgrad ilinden gelen muhacirlerin oluşturduğu köylerdir. Dinar ilçesine bağlı Körpeli köyü ise 1892-1893 tarihlerinde Bulgaristan'ın Razgrad ilinden gelen muhacirlerin oluşturduğu bir köydür (Güneş. 2016: 84-86), (KK1, KK2, KK7, KK8, KK9, KK10, KK11, KK12, KK13, KK14, KK15, KK16, KK17, KK18, KK19, KK21).

Afyonkarahisar'da yaşayan Bulgaristan Türkleri mevsim ve bereket törenlerini hem Türk hem de Balkan coğrafyasının inanç ve pratikleriyle harmanlamışlardır. Bulgaristan Türkleri inanışlarını, göçten önceki uygulamalarına Afyonkarahisar'ın halk kültürünü de katarak şekillendirmiştir. Çalışmada; Nevruz, Köfür Gecesi, Hıdırellez, Yağmur Duası, Saya Gezme ve Koç Katımı törenleri ile bu törenlerdeki inanç ve uygulamaların eski Türk inançlarıyla ilişkisi incelenmiştir. İnceleme, Bulgaristan'dan göç eden ataların 4-6 kuşak sonraki torunlarından elde edilen bilgilere dayanmaktadır.

1.Nevruz

İslamiyet'ten önce Türkler, Güneş yılı esasına dayalı On İki Hayvanlı Türk Takvimini kullanmışlardır. Bu takvimde yıl-

lın başı 21 Mart’tır, yıllar ve aylar da hayvan isimleriyle adlandırılmaktadır. Güneş yılı ile Ay yılı arasında 13 günlük fark bulunduğu için Türk topluluklarında kutlama tarihleri arasında değişiklik görülmektedir (Unat, 2004: 13).

Nevruz, Orta Asya’da yaşayan Türk boyları tarafından “Yeni Gün”, “Ulusun Ulu Günü”, “Ergenekon”, “Baba Marta” ve “İlk Yaz Yortusu” olarak adlandırılmıştır. Türklerin bir süre Farsçayı resmi dil olarak kabul etmelerinden dolayı bugün 21 Mart tarihinde kutlanmaktadır (Ekici, 2002: 15-16). Afyonkarahisar’da yaşayan Bulgaristan Türkleri arasında Nevruz kutlamaları köyden köye farklılık göstermektedir. Nevruz, Köfür ve Hıdırellez kutlamalarında benzer uygulamaların yapılması sebebiyle törenlerin uygulama tarihi çeşitlilik göstermektedir. Törenler, köylerin sosyo-kültürel yapılarına, ekonomik durumlarına göre gerçekleşmektedir. Bu sebeple törenlerin zamanlamasında da farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Burhaniye ve Yarıkkaya köylerinde Nevruz kutlanırken Yusufaga, Camili, Hasandede, Omuzca ve Toklucak köylerinde Nevruz kutlanmamaktadır (KK1, KK2, KK7, KK8, KK9, KK11, KK12, 21). Hıdırellez olarak 6 Mayıs günü kutlanmaktadır (KK9).

Yumurta boyama ve ateşten atlama, Nevruz töreni uygulamalarındandır. Yumurtaların özellikle doğal renklerle boyanması renk sembolizmiyle ilişkilidir. Yumurtaların soğan kabuklarıyla kaynatılarak boyanması ve çocuklara dağıtılması bu konuda yörede yapılan uygulamalardandır (KK1, KK4, KK5). Nevruz Bayramı’nda Köfür Gecesi ve Hıdırellez’de olduğu gibi ateşten atlanmaktadır. Bunun nedeni eski yılı bitirip yeni yıla geçtiklerine inanan Türklerin eski zamanın enerjisinden arınarak yeni yıla arınmış ve ateş iyesi tarafından kutsanmış bir şekilde girmek istemeleridir. Aynı zamanda ateşten atlayanlar sağlığa kavuşacaklarına ağırlarının ve sızılarının dineceğine inanmaktadır (Şenesen, 2015: 344). Yörede Nevruz, Köfür Gecesi ve Hıdırellez’de ateşten atlanarak arınma ve yenilenme uygulamaları yaşatılmaktadır. Burhaniye, Yarıkkaya, Camili köylerinde ateş yakılmaktadır (KK1, KK9, KK19).

2. Köfür Gecesi/Gafur Küfrü

Hristiyanlar, Paskalya'da Hz. İsa'nın, tüm insanlığın günahı için kendisini, Çarmıh'ta feda edişi ve dirilişini kutlamaktadır (Küçük, 2016: 232). Köfür Gecesi de Paskalya Bayramı gibi nisan ayında kutlanan bir bayramdır. Türkçe Sözlük'te küfür, "Tanrı'nın varlığı ve birliği gibi dinin temellerinden sayılan inançları inkâr etme" olarak tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük, 2011: 1555).

Hristiyanların Paskalya günü, 1 Nisan ile 1 Mayıs tarihleri arasında kutlanmaktadır. Dobruca'daki Türklerin halk takvimine göre, kasım ayının sekizinden itibaren üç elli yani yüz elli gün sayılır. Bu zaman aralığı "üç elli yaz belli" olarak ifade edilir. Üç elli yaz belli haftasından sonraki hafta "Kızıl Yumurta" veya "Küfür Akşamı" zamanıdır. Bu tarih, Hristiyanların Aziz Yorgi (Sfantul Gheoghe) törenlerine denk düşmektedir. Bu dönem nisan ile mayıs arasına tekabül etmektedir. Ekseriyetle Türklerin kutladığı 5 Mayıs Hıdırellez gününden bir önceki pazar günü Köfür Gecesi'dir. Türkler, komşularının Paşte (Paskalya) Bayramı'nın ne zaman olduğunu takip etmekte ve iyi bilmektedirler (Önal, 1996: 696). Bu görüşle ilişkili olarak bazı kaynak kişiler de Köfür zamanının Bulgaristan Türkleri tarafından takip edildiğini belirtmektedir. Büyüklerimiz nisan-mayıs aylarında "Köfür geliyor." derlerdi (KK1, KK17).

Bulgaristan'ın Kocabalkan köylerinde, Paskalya Yortusu zamanı Türkler, akşam hava karardıktan sonra köylerinde belirli alanlarda toplanarak saman gibi kolay tutuşan nesneleri yakar ve ateşlerin üzerinden atarlar. Yörede bu uygulamayla Hristiyanların oruç ve perhizlerinin yakıldığı inancı mevcuttur (Kesikoğlu, 1973: 245). Köfür Gecesi'nin İslami kökeni Allah ve din için yapılan bir tören olmasına dayanmaktadır. Ateş üzerinden atlama, yumurta boyama uygulaması Köfür Gecesi'nin eski Türk inancının izlerini taşıdığının göstergesidir.

Anadolu'ya bakıldığında Köfür Gecesi'ne "gavur küfrü" denmekte ve bu törene Afyon, Eskişehir, Muğla ve Ma-

nisa’da rastlanmaktadır (Önal, 2003: 129-130). Yarımcı’da “Gavur Küfrü” denilmektedir. (KK5). Köfür Gecesi geleneği, Afyonkarahisar’da Hristiyanların yaşadıkları döneme kadar dayanan eski bir gelenektir. Paskalya Yortusunda Hristiyanlar kendi yakınlarına çörek ve yumurta ikram ederek bayramlarını kutlarlar. Türkler de bu bayrama karşı birtakım tutumlar geliştirmişlerdir. Ateş yakmak için bol bol odun toplanır. Yakılan ateşin sönmemesine dikkat edilir. Gençler, "Gâvurların küfürü küfürü/Gelen geçen üfürü üfürü" diyerek ateşin üzerinden atlarlar (Önal, 2003: 129). Yörede akşam ezanından sonra gümüş sapları ve dikenlerle birlikte ateş yakılır. Büyük küçük herkes ateşin üzerinden üç kez atlar (KK1, KK5, KK7, KK21).

Afyonkarahisar’da yaşayan Bulgaristan Türkleri arasında ateşten atlama Köfür Gecesi’nden de hareketle “köfür atlama” olarak adlandırılır. Üç sayısı Türklerin kültürel kodlarında 'Allah’ın hakkı üçtür' sözüyle yer edinmiştir. Bu ifade, üç sayısının kutsal kabul edildiğini göstermektedir. Türk kültüründe üç sayısı, birçok üçlemeyi de içinde barındırır. Eski toplumlarda gök, yer ve yeraltı üçlemesi kutsal olarak kabul edilmiştir. Benzer şekilde, tasavvufta da ruh üç derecede sınıflandırılmaktadır (Çoruhlu, 2013: 236). Üç, formel bir sayıdır. Üç sayısı tamamlanmışlık ve denklik ifade ettiğinden ateşten atlama uygulamasında da tamamlanma, denklik ve arınma amacıyla ateşin üzerinden üç defa atlanmaktadır.

Afyonkarahisar’da yaşayan Bulgaristan Türkleri için Köfür Gecesi doğaüstü korkularla ilişkilidir. Araştırma sahasındaki kaynak kişiler Burhaniye ve Yarımcı gibi köylerde eskiden Köfür Gecesi’nin kutlandığını belirtmektedir. Nevruz, Köfür Gecesi ve Hıdırellez kutlamalarının yakın tarihli olması ve bu tarihlerde benzer uygulamaların yapılması sebebiyle diğer muhacir yerleşimlerinde kutlamalar birleştirilmiştir. Örneğin Köfür Gecesi’nde yakılan ateşe de Hıdırellez’de yakılan ateşe de “köfür” denilmektedir. Yörede ateş üzerinden atlamak da genel olarak “köfür atlamak” olarak adlandırılmıştır.

3. Hıdırellez

Hıdırellez, eski Türk inanç sisteminden gelen ateş, su, toprak, hava inanışları ve İslami unsurlarla şekillenen bir bahar bayramıdır. Hıdırellez kelimesi Hızır Nebi ve İlyas Peygamber'in adlarından oluşmaktadır. Hızır Nebi, eski Türk inançlarında darda olanın yardımına koşan ve boz atlı olduğuna inanılan bir yol iyesisidir. İlyas Peygamber ise inanışa göre Hızır'la birlikte Ab-ı Hayat'tan içmiş ve onun gibi ölümsüzlüğe kavuştuğuna inanılan suların sahibidir (Ekici, 2005: 48 ve Sona, 2017: 52). Hıdırellez, Hızır ve İlyas peygamberlerin yılda bir kere bir araya geldikleri gündür. Bu beraberlikte ismi yaşatılmasına rağmen İlyas Peygamber'in şahsiyeti tamamıyla silinerek Hızır motifi öne çıkarılmıştır. Bundan dolayı Hıdırellez Bayramı'ndaki uygulamalar Hızır Nebi ile ilgilidir. Bunun sebebi, insanüstü varlıkların Hızır'ın şahsiyetine daha uygun düşerek onunla bütünleşmesidir (Ocak, 1998: 313).

Yörede Hıdırellez'den önce Ramazan ve Kurban Bayramı'nda olduğu gibi bayram temizliği yapılmaktadır. Kaynak kişilere göre temizliğin yapılma amacı arınma ve bereket inancısı dışında Hızır Aleyhisselam'ın ev ziyaretlerinde bulunacağı inancısıdır. Ayrıca Hıdırellez günü alışveriş yapılması evin yıl boyunca bereketli olması açısından önemlidir (KK1, KK17).

Hıdırellez'in bereketi 5 Mayıs günü ikindi vaktinden sonra başlamakta ve ikindi sonrasında eve bolluk ve bereketin dolduğuna inanılmaktadır. Bu sebeple evden bir şey çıkarmanın bereketin kaçmasına neden olacağı düşünülmektedir. Ayrıca ikindiden sonra kötü niyetli kişilerin büyü yapma ihtimaline karşı eve ait bir eşya ödünç verilmez (KK9).

Artun'a göre diğer topluluklarda olduğu gibi Türklerde de doğanın uyanışı evreni canlandıran ateş ile kutlanmaktadır (1990: 1). Araştırma sahasında 5 Mayıs'ı 6 Mayıs'a bağlayan gece Hıdırellez akşamı olarak adlandırılmaktadır. Hıdırellez etkinlikleri Hıdırellez akşamında ateş yakılıp üzerinden atlamayla başlanmaktadır. Araştırma sahasındaki kaynak kişiler de Hıdırellez'de köylerinde ateş yakıldığını belirtmektedir

(KK1, KK7, KK8, KK13, KK14, KK15, KK16, KK17, KK18, KK21). Omuzca, Yarımca ve Burhaniye’de gece ateş yakılmakta ve köfür atlanmaktadır (KK11).

Hıdırellez, Hızır Nebi’den hareketle, bolluk ve bereketi simgeleyen sulak ve yeşil alanlarda, bazen de türbelerin etrafında yapılan geleneksel törenlerdir. Hıdırellez kutlamaların büyük bir kısmı Batı Türk dünyasında gerçekleşmektedir (Albayrak, 2004: 225-228). Hıdırellez, 6 Mayıs sabahında özel yeşil alanlarda toplanılarak kutlanmaktadır. İnan’a göre ağaçların ruhu vardır ve ağaçlar ruhların barınağıdır. Bu sebeple ağaç ve orman kültü, ilkel toplulukların avcılıkla geçindikleri dönemin bir hatırası olarak görülmektedir. Türkler bütün akar suların hatta kurumuş derelerin bile bir ruha sahip olduğunu düşünerek onlara kurban (saçı) sunmaktadır (1998: C1. 495, 1995: 62). Araştırma sahasında Hıdırellez kutlamaları yeşil ve sulak alanlarda yapılmaktadır. Burada yer ve su kültü inancından hareketle ağaç ve su ruhlarına adaklar sunma inancı mevcuttur. Araştırma sahasında Hıdırellez kutlamaları için çiftliklerin yanları, çayırılar, harman yerleri, köy meydanı ve köy civarındaki yeşillik alanlarda toplanılırdı. (KK1, KK4, KK16, KK17, KK19, KK21)

Hıdırellez kutlamalarında evde hazırlanıp getirilen yemekler yeşil alanlarda köy halkıyla birlikte yenilmektedir. Eğlence için önceden yemekler hazırlanır. Bu yemekler düzenlenen yarışma neticesinde dereceyle değerlendirilmektedir (KK1, KK5, KK7, KK13, KK14, KK15). Birlikte yemek yeme ritüeliyle doğaya şükran sunulacağı ve yenilen yemeklerle topluluğa bereket getireceği inancı hâkimdir.

Hıdırellez, içerisinde bol miktarda inanç ve halk edebiyatı ürünü barındırdığı için Türk folkloru için önemli bir bayramdır. Türklerin bulunduğu her coğrafyada bahar bayramı uygulaması vardır. Bu uygulama Anadolu’dan Balkanlar’a, kadar uzanmakta, hayat suyu ve baht açma gelenekleri ile icra edilmektedir (Sezen, 1992: 33)

Kısmet açmaya yönelik değişik uygulamalar gerçekleştirilmektedir. İlk uygulama Hıdırellez'den bir gece önce yapılmaktadır. Hıdırellez gecesi gül ağacının altına gömülen veya kâğıda yazılarak gül dalına bağlanan isteklerin Hızır Nebi'ye ulaşacağına inanılmaktadır. Türk inanışlarında Hızır Nebi'nin yeryüzünde ilk kamçısını güle atacağı düşünüldüğü için niyetler gül ağacıyla bir araya getirilmektedir (Tan, 2007b: 71). İnsanlar, gönüllerinden geçen dilekleri bir kâğıda yazarak gül ağacının dibine gömerler. Bu ritüel, özellikle Hızır ve İlyas'ın yeryüzünde buluştukları ve dilekleri kabul ettiklerine inanılan 5 Mayıs gecesinde gerçekleştirilir. Dileklerin gül ağacının dibine bırakılmasıyla doğayla sembolik bir iletişim kurulur. Sabah erken saatlerde gül ağacının dibine gömülen dileklerin, Hızır tarafından görülerek kabul edileceğine inanılır (KK1, KK4, KK5).

Hıdırellez'de karşımıza çıkan bir diğer inanış grubu su kültü ile ilgilidir. Türk halk kültüründe Hıdırellez gecesi akan suyun “hayat suyu” olduğuna inanılmaktadır (Kurt, 2017: 159). Hıdırellez'de, Hızır'ın suya değmesiyle su kutsanmakta ve suyun her zamanki haliyle arasında fark oluşturmaktadır (Baysal, 2020: 213). Araştırma sahasındaki kaynak kişilerden edindiğimiz bilgilere göre Hıdırellez kutlamaları çeşme akarsu gibi sulak alanlara yakın yerlerde yapılmaktadır. Buradaki suya yakın yerde kutlama yapma isteği, suyun hayat kaynağı olması sebebiyle kutsal atfedilip arındırıcı bir unsur olarak kullanılma inancıyla ilişkilidir. Araştırma sahasında Hıdırellez köy çeşmesi, pınar ve göl civarında kutlanmaktadır (KK9, KK12, KK14).

Hıdırellez uygulamalarından bir diğeri de baht, kısmet açma veya bir çeşit fal bakma olarak adlandırılan ve “martıfal” adı verilen ritüeldir (Günay, 1993: 3). Kalafat'a göre, Hıdırellez'de gençlerin kısmetinin açılması için çeşitli uygulamalara başvurma ihtiyacı tüm illerde yaygındır. Bu uygulamaların güneş doğmadan önce yapılması kişinin kısmetinin kapanmasına yol açtığı düşünülen Kara İye'nin gönlünü hoş etmeye yönelik

olabilmektedir (1996: 163). Martıfal geleneğinde bahtının açılmasını isteyenlere ait takılar su dolu testinin içerisinde toplanmakta ve testi bir gece gül ağacının altında bekletilmektedir.

Günümüzde Eski Türk inançlarının izlerini taşıyan ritüellerden biri olan Martıfal geleneğinde suyun arındırıcılığı ve yaratım gücünden faydalanarak kişiye ait olan takının gencin dileğini kabul edilecek duruma getirildiğine inanılmaktadır (Karabulut, 1990: 85). Bu ritüelde su, madenî takı ve gülün büyüsel etkisiyle fal bakılmakta ve kişinin kaderi, çıkan mâniye göre tahmin edilmektedir (Tan, 2007b: 71). Kız çocukları bir helkenin içine su koyar her evi dolaşır o evden bir küçük eşya toplardı. Bir gece gül ağacının dibinde bekleyen takıları çocuklar, Hıdırellez günü mâniler eşliğinde helkeden çekerd. Genç kızlar mâni okurdu ve bu manilerin kaderi etkileyeceğine inanılırdı. Helkeden kimin eşyası çıkarsa o mâni onun için söylenir. Takı sahibinin kısmeti açılacağına inanılır. Mâniler bitince helkenin içindeki su, oradakilerin üzerine, bereket olsun diye serpilir. Helkenin içinde kalan su ise bir akarsuya dökülür. Hıdırellez’de söylenen mâniler şöyledir:

Aydınyaka yollarında
Kavak mısın yâr
İşaretten anlamıyor
Salak mısın yâr
Güvercinim süt beyaz
Yine geldi bahar yaz
Kurban olduğum mevlâm
Sevdiğimi bana yaz (KK5, KK10, KK12, KK21).

Hıdırellez’de kısmet açma pratiklerinden bir diğeri ise salıncakta sallanmadır. Hıdırellez için toplanma alanı olan kırlarda salıncak kurulur ve sallanılır. Hıdırellez eş arayanlar için de önemli bir gündür. Köylülerin bir araya geldiği günde gençler birbirini beğenebildiği gibi ebeveynleri tarafından kendileri için uygun eş adayı da seçilebilmektedir. Araştırma sahasındaki köylerde Hıdırellez’de salıncak kurulur ve salıncakta sallanılır. Salıncakta sallanma eylemi arınma, kötü ruhları uzak-

laştırma, enerjiyi artırma inancıyla ilgilidir (KK1, KK4, KK5, KK13, KK17).

Hıdırellez’de köy halkıyla birlikte çocuk oyunları oynanmakta ve baharın gelişi oyunlar sayesinde coşkuyla karşılanmaktadır. Hıdırellez’de oynanan geleneksel oyunlar, yalnızca eğlence amacı taşımaz; aynı zamanda kültürel belleğin aktarımı, toplumsal kimliğin pekiştirilmesi ve kuşaklar arası etkileşimin sağlanmasında önemli bir rol oynar. Çocuklar, oyunlar aracılığıyla törene aktif bir şekilde katılır ve bu sayede oyunları kültürel mirasın bir parçası hâline getirir. Böylece oyunlar hem ritüel hem eğlence ögesi olarak törenin vazgeçilmez bir parçası hâline gelir. Araştırma sahasındaki kaynak kişiler çeşitli oyunların oynandığını belirtmektedir. Harman yerinde oyunlar oynanır, şarkı türkü söylenir (KK5, KK14, KK16, KK17, KK18). Gençler kaçamak yapabilirse bakışır konuşur (KK12). Eskiden kadın ve erkekler ayrı eğlenceler yapar, erkekler arasında güreşler düzenlenirdi (KK7). Hıdırellez’de soğan kabuğu ile yumurta boyanırdı. Yumurta yarışı ve çuval yarışı yapılırdı (KK4, KK5, KK11).

Türklere göre, Tanrı her şeye yardım edebilecek büyüklüğe sahip olduğundan sığınılan ve yardım dilenilendir. Yeryüzünde Gök Tanrı’yı sembolize eden kutsal ağac “kaba” ve “kölgelüçe”dir. Zorda kalan, başı dara düşen, yorulan, ihtiyarlayan, hastalanan canlılar onun altına sığınır ve ondan dem alarak şifa bulurlar (Ergun, 2004: 312). Hıdırellez’de ideal beden ve sağlıklı bir ömür için de doğaya başvurulmaktadır. Hıdırellez sabahı erkenden dereye gidilerek söğütlerin dallarından kesilir. Çocukların kalçalarına çabuk büyümesi ve boyu uzaması için vurulur. Yaşlı kadınlar ekinlerin üzerinde yuvarlanır ve bu şekilde ömürlerinin uzun ve sağlıklı olacağına inanırlar (KK5, KK10). İnsanların sırt, kalça ve bacak bölgelerine sopayla vurulması, hareketi sağlama ve sağlıklı olmayla ilgilidir. Çimlerde yatmak ve yuvarlanmak, doğanın uyanmasının ardından toprağın enerjisiyle şifalanma inancına dayanan bir uygulamadır.

Türk kültüründe Nevruz, yılın başlangıcı olan 21 Mart tarihinde yapılan “Yeni Yıl” kutlamasıdır. Hıdırellez ise, eski Türklerin dört unsur ve İslamiyet’le benimsedikleri inançlarla birleştirilmiş bir bahar bayramıdır. Hıdırellez, yılbaşı kutlaması değildir ancak içinde barındırdığı unsurlar, Nevruz kutlamalarının esasını oluşturan unsurlarla aynıdır (Ekici, 2005: 48). Yusuf’a köyünde Hıdırellez günü, bahar bayramı olarak kutlanır. Nevruz bayramı yoktu ama tahminimce kış şartları İç Anadolu’da ağır olduğundan baharın gelişini Hıdırellez ile birleştirmişler (KK7).

4. Yağmur Duası

Orta Asya’nın büyük iklim sorunlarından olan kuraklık Türk topluluklarını göçe zorlamış, kuraklık karşısında çaresiz kalan insanlar da yağmur yağması için Gök Tanrı’ya ve iyelelere kurbanlar sunup dualar etmiştir. Türk halk inanışlarında su hayatın kaynağıdır ve bu sebeple kutsaldır. Yağmur da bereket sağlayıcı bir unsurdur. Türk dünyasının hemen hemen her coğrafyasında “yağmur yağıyor” yerine “rahmet yağıyor” denmekte böylelikle onun Tanrı’dan gelen bir rahmet olduğu vurgulanmaktadır (Şenesen, 2015: 210).

Eski devirlerde, doğanın gizemini çözemeyen insanoğlu, zamanla ortaya çıkan doğa olaylarını Tanrı’nın bir cezası olarak nitelendirmiş ve korunmak için çeşitli törenlere başvurmuştur. Bugün, İslamî bir kılığa bürünmüş olarak yaşatılan bu törenlerin temelinde eski Türk inanışları mevcuttur. Türk halk kültürü ile ilgili örnekler incelendiğinde, temelinde sebebi bilinmeyen tabiat güçlerine karşı bir mücadele ve isteğin yer aldığı görülmektedir. Bunlardan biri de yağmurun yağmadığı ve kuraklığın uzun süre devam ettiği zamanlarda, yeniden yağmur yağdırmak için yapılan uygulama ve ritüellerdir. Tarım ve hayvancılıkla geçinen Türkler için yağmur oldukça önemlidir. Yağmur bolluktur, berekettir, yaşamdır, var olmaktır. Yağmurun felakete dönüşmesini engellemek için Tanrı’ya dualar edilir, niyazlarda bulunulur (Şimşek, 2003: 79).

Afyonkarahisar’da yaşayan Bulgaristan Türkleri geçimini tarım ve hayvancılıkla sağladığı için mevsimlerin kurak geçmesi halk ekonomisini olumsuz etkilemektedir. Bu sebeple yörede yaşayan halk, Yağmur Duası için belirli alanlarda çeşitli uygulamalara başvurmaktadır. Kuraklık olduğunda yağmur yağması için uygun açık bir arazide köylüyle birlikte Yağmur Duası yapılır (KK1, KK5).

Emirdağ’daki Topdere, Kılıçlar, Ümraniye, Aydınyaka, Camili, Dağınık, Yusufaga, Ablak ve Karayatak gibi Bulgaristan muhaciri köyleri bir araya gelerek Yağmur Duası töreni düzenlemektedir. Her yıl bir köy belirlenir ve belirlenen köyde Yağmur Duası yapmak üzere sözleşilir. Yağmur Duası için bir davetiye hazırlanır ve sosyal medya aracılığıyla davetiye paylaşılarak köylüler davet edilir. Köy halkı belli bir yerde toplanırlar. İmamın önderliğinde Kur’an-ı Kerim’den sureler okunarak Yağmur Duası yapılır. Çevre köy ve köy halkına ve gelen misafirlere ikramlarda bulunulur (KK1, KK22). Yağmur Duası etkinliği geçen yıl Topdere köyünde yapıldı. Birlikte yine etkinlik yapacağız. Bu sene Yağmur Duasını Aydınyaka köyünde yapmak üzere sözleştik. Bu dini manevi ve maddi bir gelenek. Yemek veriliyor (KK6).

Yağmur Duası için mekân seçimi önemli bir unsurdur. Akar suyun olmadığı köylerde mezarlıkların yanında Yağmur Duası töreni gerçekleşmektedir. Babamlar eskiden birkaç köy birleşmişler, para toplamışlar. Toplanan parayla kurban almışlar. Yatır olduğu düşünülen Kırk Kavak denilen yerde yağmur yağması için dua ederek kurban kesmişler (KK1). Bu anekdottan hareketle Afyonkarahisar’da yaşayan Bulgaristan Türklerinin yatır bulunan ağaçlık arazide yağmur yağması için dua etmeleri Göktürk döneminden kalan eski bir inanışla ilgilidir. Atalar kültü inancına göre insanlar ölen büyüklerinin ruhlarının güçlü olduğuna ve doğa döngüsünü etkileyebileceklerine inanmaktadırlar. Bu nedenle yağmur yağdırma, bolluk ve bereket gibi doğa olayları için ataların yardımına başvurulmaktadır. Kırk Kavak mevkiinde yatır olduğuna inanılması, kutsal

ağaçlık alanda yine bir kutsal ruhun yaşadığı inancına dayanmaktadır. Burada kurban kesilmesi de hem Allah’a yakarış hem de ata ruhundan yardım bekleyişle ilişkilidir.

Uygurların, gök gürültüsü duydukları zaman haykırarak göğe ok attıkları ve bu şekilde şimşek çakmasını engellediklerine inandıkları bilinmektedir. Yakutların ise, yıldırım düşmesinden kaçınmak için; madeni eşyalarla gürültü yaptıklarında gök gürültüsünü uzaklaştıracaklarını inandıkları bilinmektedir (Şener, 2001: 53- 54). Çok yağmur yağarken evden avlunun ortasına doğru demir maşa, sac ayağı, kül küreği, bıçak ya da herhangi bir demir parçası atılır. Demir yıldırımını üzerine çeker ve başka yere zarar gelmez. Bu uygulama yıldırım düşmesini ve olası bir afeti engellemektedir (KK1). Kaşgarlı Mahmud eserinde “yanında değerli maden bulunduranların yıldırımdan korunacağını” ifade etmektedir (Ögel, 2014: CII, 366).

Tanyu, Türk inançlarında taşların, kurtarıcı bir araç ve yaşanacak zemin olarak değerlendirildiğini ifade etmektedir. Taşlar, Türk inançlarında kuvvetli ve kutsal kabul edilen varlıklardır (1987: 39). Yörede oynanan “Beş Taş” adlı çocuk oyununda, taşların sürekli yere hızla düşmesinden hareketle toprağın rahatsız edildiği ve bu taşların bu hızlı hareketi sonucunda yer ile gök arasındaki dengenin bozulacağı düşünülmektedir. Bu sebeple çocukların Beş Taş oynaması sonucunda yağmur yağmayacağı inancı hâkimdir. Beş taş oyunu yağmur yağmasına engel olduğu düşünüldüğünden büyükler tarafından çocukların beş taş oynaması “Günah, yağmur yağmaz.” diyerek engellenirdi (KK1, KK5).

Afyonkarahisar’da yaşayan Bulgaristan Türkleri yağmur törenleri düzenlemektedir. Bu gelenek İslam kültüründen de izler barındırdığı için günümüzde halen uygulanmaktadır.

5. Cemal Ritüeli

Cemal ritüeli, hayvancılık ve tarımla uğraşan Türk topluluklarının kutladığı bir törendir. Bu törende koyunların kuzulamaya başlaması, kış mevsiminin yarılanması ve hasadın

bereketli olması kutlanır. Köyün gençleri kapı kapı dolaşarak birtakım kalıplaşmış davranış ve sözler sergiler (Albayrak, 2004: 457; Düzgün, 2005: 24). Tacemen, Cemal Ritüeli'nin Balkan Türkleri arasında "Saya Bayramı", "Saya Gezme" ve "Camalcı Gezmesi" olarak bilindiğini ifade eder ve bayramın saya ismiyle anılmasını Orta Asya'da kısır kadınların "sayıl" adlı kırlarda dolaşarak hamile kalacağına inanmasıyla ilişkilendirir (1998: 500-522).

Cemal ritüelinin Balkanlara Türklerin tarafından getirildiği, oyunun ritüel ve düğünlerde eğlence amacıyla iki farklı şekilde oynandığı belirtilmektedir. Ritüel olarak uygulanan oyuna Saya Gezme adı verilir. Oyununa büyük bir gizlilik içinde hazırlanılır. Oyunun oynanmasına birkaç gün kala bütün gençler gizlice bir yerde toplanarak hazırlıkları tamamlar. Köyün gençleri arasından oyunu yönetecek bir lider seçilir ve bu lidere cemalbaşı denir. Diğer oyunculara cemaller adı verilir. Oyunda kişi sınırlaması yoktur, köyün delikanlılarının çoğu oyuna katılır. Herkese bir rol verilir ve rollere uygun kostümler seçilir. Hazırlıkların ardından bütün köy ev ev dolaşılır. Cemaller ne kadar çok hoplayıp zıplar ve çan sesi çıkarırlarsa, o yılın ürünün o kadar bol ve bereketli olacağına inanılır. Cemaller şenlik narası atarak hep bir ağızdan "bre, bree, breee, haaa, heeeyt!" diye bağırlar. Cemalbaşının dediklerini tekrarlarlar. Cemaller; köpek, keçi, ayı, inek, koyun, horoz, deve, domuz seslerini çıkarırlar. Adeta kendilerinden geçmiş gibi bağırlarlar. Özellikle çocuklar korkar ve ağlarlar. Bu taklit ve naralara bolluk neşesi veya bereket şenliği adını verirler. Cemalbaşı iyi oynamayıp zıplamayanlara sopasıyla vurur. Bu tablo ilkelerin dini törenlerini anımsatır. Kılık değiştirmeyle girilen yeni kişilik onlardan toplum baskısını siler. Kılık değiştiren, yeni bir kişiliğe bürünen, maske takan cemaller cemalbaşına kesinlikle uyarlar. Cemalbaşı oyunun yöneticisidir ve oyunun, kurallarına, töresine sadık kalınarak oynanmasını sağlamaktadır. Ritüel gereği kalıplaşmış sözler tekrarlanır. Cemaller hangi evin önünde çok oynarlarsa o evde bolluk, bereket olacağı inancı yaygındır. Erkeklerin Cemal ritüeline çıkacağı gün, köyün

kızları birkaç evde toplanır. Cemaller bunu bilir ve o evlerin önünde çok kalarak seyirlik oyun çıkarırlar Cemaller bahşiş vermeyen eve ufak tefek zarar verirler. Evin fırını, direğini, kümesini yıkarlar. Arabasını ters çevirip hayvanlarını salarlar, bahçeyi çiğnerler. Kiremitleri, avlu kapısını ve tokatı kırarlar (Artun, 1993: 5-24).

Afyonkarahisar’da yaşayan Bulgaristan Türkleri arasında bu oyun oynanmakta, bu ritüelin karşılığı olarak Saya Gezmesi yapılmaktadır. Eskiden harman kaldırılması geç bittiği için Saya Gezmesi köylerde eylül ayı içinde yapılmıştır. Harman zamanı yapılan "Saya Gezme" geleneğinde köy delikanlıları ev ev dolaşılıp hep birlikte:

"Sayacı geldi duydunuz mu?

Selam verdi aldınız mı?

Bu saya kimin sayısı?

Ağaların, beylerin sayısı.

Tekelere tuz parası,

Kızlara sakız parası." derler, bahşiş beklerler (KK6, KK7).

Evler genellikle 10-15 genç tarafından gezilir ve hane sahibi cemallere gönlünden ne koparsa, para, buğday vb. hediyeler verir. Cemaller toplanan para ve buğdayları kendi aralarında paylaşır. Hediye verilmeyen haneye küçük zarar verilir. Köylüler de bunları hoş görür (KK7). Saya Gezmesi, köylerdeki nüfusun azalması ve törenin şehir hayatında da yaşatılamaması sebebiyle unutulmuştur (KK6, KK7). Saya Gezmesi Emirdağ’da “Ayıcı Oyunu” olarak bilinmekte ve oyunu oynayacak gence ayı kostümü giydirilmektedir (Şahanoğlu, 2024: 320).

Cemal ritüelinin kına geceleri ve düğünlerde eğlence amacıyla oynanan şeklinde ise kılık değiştirme söz konusudur. Erkekler kadın kılığına girerek abartılı makyajlar yapmaktadır. Kostüm hazırlığının ardından habersiz bir şekilde düğün meydanına çıkan kadın kılığındaki erkekler abartılı komik davran-

nışlar sergilemektedirler. Davetlilere cilve yaparak sallana sallana yürüyen erkekler birbirleriyle komik diyaloglara girerek davetlilere eğlenceli dakikalar yaşatırlar.

Cemal ritüelinde dekordan daha çok kostüme önem verilir. Erkekler kadın elbiseleri giyerek kadın rolü yaparlar. Kadın makyajı da yaparlar fakat bıyıklarını ve sakallarını kesmezler. Makyaj malzemesi olarak baca ve soba isı kullanılır. Deve gibi hayvan benzetmecelerinde ayrıntıya inilmez. Uzun çubuklardan omurga yapılır, üzerine çerke konur. Devenin kuyruğu izlenimi vermek için sarımsak dizisi, devenin başı için kurukafa ve kınalı postika(post) yapılır. Kız kınasında ayı ve deve kostümü giyen olur. Bir postika önüne bir postika arkasına koyun derisinden kostüm yapılır. Kafasına da iki pabıç(kulak) yapılır. Eskiden Camili köyünde düğünlerde oyun çıkartılırdı. Düğünlerde kadın ve erkek kılığına girilirdi. Erkek kızın babası rolünde olurdu. Baba olan kişi “Kızım seni falancaya vereyim mi?” şeklinde sorular sorardı. Kız da “İstemem baba istemem!” cevabıyla beraber eleştirilerini mizahi bir şekilde ve makamlı olarak dile getirirdi. O dönemlerde köylüler, Mahmut Tuncer’in “Kızım seni ...’ya vereyim mi” türküsünü köyün ağzına uygun bir şekilde oynamışlardı. Bu oyunlar düğünde cumartesi günü akşamı takıdan önce oynanırdı (KK4, KK20, KK21).

Afyonkarahisar’da Cemal Oyunu ritüel ve düğünlerde eğlence amacıyla olmak üzere iki şekilde uygulanmaktadır. Cemal Oyunu, Yusufaga köyünde Saya Gezme ritüeli olarak uygulanırken Hamidiye, Tefrihiye(dağılmış), Burhaniye ve Camili gibi muhacir köylerindeki düğünlerde eğlence amacıyla oynanan oyunlar olarak ortaya çıkmaktadır.

6. Koç Katımı

Koç Katımı töreni koçların üreme dönemlerinin bereketli ve sağlıklı olması amacıyla yapılmaktadır. Koç katımının tarihi, bölgeden bölgeye değişmektedir. Katım tarihinden yaklaşık iki ay önce koçlar, sağmal sürüsünden ayrılır. Koç

katımının birinci gününde davul zurnalarla köy halkı meydana ya da harman yerinde toplanır. Bu gün çobanlar, süslü ve kınalı koçları dişi koyunların yanına salarlar. Katım sırasında düğünlerde olduğu gibi dualar okunur (Boratav, 1994: 212).

Araştırma sahasındaki Ümraniye, Burhaniye, Yarımca ve İğdeli köylerinde Koç Katımı törenleri yapılmıştır. Koyunculukla ilgilenen köyler için Koç Katımı önemli bir yere sahiptir. Koyunların bakım ve beslenme yetersizliği sebebiyle kuzu verimi düştüğü için ana koyunlarla yakından ilgilenilir. Katım tarihinden 2-6 ay önce sürüden ayrılan koçlar, kırlarda yayılmaz, güç toplamaları için de yarma ve arpayla beslenir. Her sürünün koçları ayrı bir renkte boyanır, 80-100 koyun için 2 koç ayrılır. Katım yapılacak koçlar köy meydanında toplanır. Meydandakiler bir şenlik havasında koçlar hakkında değerlendirme yapar. Aralarında “Koçlara iyi bakmışsın.”, “Bu kadar koyuna iki tane koç yeter mi?” şeklinde konuşmalar geçer. Sürüden ayrı kalan koçlar, kuzuların aynı anda doğması için koyunların üreme mevsimi göz önünde alınarak ağustos ayında erken saatlerde koyunlarla buluşturulur. Eskiden Ümraniye köyündeki sekiz mahallenin sürüsüyle Koç Katımı törenlerinin yapıldığı ifade edilmiştir (KK1, KK3, KK4, KK5).

Sonuç

Doğayla iç içe yaşayan Bulgaristan Türkleri çeşitli zamanlarda bolluk ve bereket için mevsim ve bereket törenlerine başvurmuşlardır. Afyonkarahisar’da yaşayan Bulgaristan Türkleri hem dini günleri hem de mevsimlik törenleri kutlamaktadır. Yörede tarım ve hayvancılıkla uğraşan halk, halk takvimini ve doğa döngülerini esas alarak mevsim ve bereket törenlerini takip etmiştir. Kaynak kişiler kutlamaların geneli için “eski neşenin kalmadığını” ifade etmektedir. Hıdırellez ve Yağmur Duası gibi mevsim törenleri diğer kutlamalara göre daha neşeli ve bol katılımlı geçmektedir. Köfür Gecesi ve Nevruz kutlamaları eskiden yapılmış olsa da bu kutlamalar bugün sadece Hıdırellez’le birlikte anılmaktadır. Bulgaristan Türklerinin yaşadığı köylerdeki nüfusun azalışı sebebiyle Hı-

direllez kutlamaları da günümüzde pek yaygın değildir. Saya Gezme olarak adlandırılan bereket töreni bazı köylerde hiç bilinmemektedir. Kaynak kişiler, düğünlerdeki eğlence amaçlı oynanan Cemal Oyunları'nın da eskiden yapıldığını oyunun günümüzde aktifliği ve canlılığını yitirdiğini belirtmektedir.

Derlenen verilere göre mevsim ve bereket törenlerinin, yöreye sadece tarım ve hayvancılık kapsamında getireceği bolluk ve bereketle sınırlı olmadığını aynı zamanda güçlü bir sosyo-kültürel grubu da oluşturduğu saptanmıştır. Mevsim ve bereket törenleri, geleneksel bir ritüel haline geldiği için mevsim döngülerinde kutsal atfedilerek topluca kutlanmaya çalışılan uygulamalar haline gelmiştir. Saha araştırması sonucunda mevsim ve bereket törenlerinin unutulmaya yüz tuttuğu görülmüştür. Köylerde yaşanan yoğun nüfus kaybı, şehirlere yapılan göç, tarım ve hayvancılığın azalması gibi nedenler törenlerin yaşatılmasını güçleştirmektedir. Törenlere katılan kişi sayısının azalması, ritüellerin zamanla terk edilmesine yol açmıştır. Bu durum sadece kültürel bir kayba değil, aynı zamanda kırsal alanlardaki halkın doğayla iletişiminin azalmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla bu törenlerin belgelenmesi, gelecek nesillere aktarılması kültürel mirasın sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Özellikle kırsal kalkınma projeleri ve yerel halkla iş birliği içinde çalışmaların gerçekleştirilmesiyle yok olmaya yüz tutan köylerdeki Bulgaristan Türklerine ait geleneklerin yeniden canlandırılması sağlanabilir.

Kaynaklar

Albayrak, N. (2004). Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, İstanbul: L&M Yayıncılık.

Artun, E. (1990). Tekirdağ'da Hıdırellez Geleneği: Türk Halk Kültüründen Derlemeler. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, s: 143, s. 1-23

Artun, E. (1993). Cemal Ritüeli ve Balkanlardaki Varıantları. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları: 196, Halk Tiyatrosu Dizisi: 4.

Baysal, N. (2020). Türk Halk Kültüründe Su. Ankara: Gece Kitaplığı.

Boratav, P. N. (1994). 100 Soruda Türk Folkloru: İnanış-lar, Töre ve Törenler, Oyunlar.

Çoruhlu, Y. (2013). Türk Mitolojisinin Ana Hatları. İs-tanbul: Kabalcı Yayınları.

Düzgün, D. (2005). Türkiye ve Azerbaycan Sahaların-da Uygulanan Saya Geleneğinin Karşılaştırmalı Tahlili. Milli Folklor Dergisi, 2005, Yıl 17, Sayı 65.

Ekici, M. (2002). Kutsanma ve Kutlama Anlayışında Nevruz. Türk Kültüründe Nevruz V. Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri. 15- 16 Mart 2002. Diyarbakır.

Ekici, M. (2005). “Bergama Yöresi Hıdırellez Gelenek-lerinde Toplum ve Çevre Bilinci” Türk dünyası İncelemeleri Dergisi, Cilt V, S.1, s. 53-60.

Eliade, M. (2001). Mitlerin Özellikleri, çev.: Sema Rifat, İst.: Om Yayınları

Ergun, P. (2004). Türk Kültüründe Ağaç Kültü. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Günay, U. (1993). Ritüeller ve Hıdırellez. Millî Folklor, (26), 2-3.

Güneş, M. (2016). 93 Harbi Sonrasında Karahisar-ı Sa-hib'e (Afyonkarahisar) Yerleştirilen Bulgaristan, Bosna-Her-sek ve Girit Muhacirleri (1884-1904). The Journal of Acade-mic Social Science Studies.

İnan, A. (1995). Tarihte ve Bugün Şamanizm, TTK Ya-yınları, Ankara.

İnan, A. (1998). Makaleler ve İncelemeler I. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Kalafat, Y. (1996). Orta Toroslar ve Makedonya Yö-rükleri Halk inançları karşılaştırması. I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu

Bildirileri, 153-167, Antalya: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.

Karabulut, N. (1990). Çankırı’da Hıdırellez Geleneği, Türk Halk Kültüründen Derlemeler “Hıdırellez Sayısı”. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, S. 77-92

Karadağ, N. (1974). Köy Seyirlik Oyunlarının Özü ve Biçimi, Ankara.

Kesikoğlu, Osman (1973). “Bulgaristan Türkleri Kocabalkan Köyleri Folkloru,” Türk Kültürü Araştırmaları 1966-1969, TKAE Yay., Ankara, 215-259.

Kurt, A. O. (2017). Dinlerde Kutsal Zaman, Halk İnanışları El Kitabı. Editörler: Durmuş Arık, Ahmet Hikmet Eroğlu, Ankara: Grafiker Yayınları.

Küçük, M. A. (2016). İkonografiden İnanca “İsa Mesih’in Dirilişi/Paskalya” Süreci. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 3 (8), 230-274.

Marshall, G. (1999). Sosyoloji Sözlüğü, (Çev.: Osman Akınay ve Derya Kömürcü), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Ocak, A.Y. (1998). “Hıdırellez”. İslam Ansiklopedisi. C.17. İstanbul: TDV Yay.

Ögel, B. (2014). Türk Mitolojisi II. Cilt, TTK Yayınları, Ankara.

Önal, M. N. (1996). “Dobruca Türklerinde Küfür Akşamı Törenleri” Türk Kültürü, 403, 693- 700.

Önal, M. N. (2003). “Unutulmuş Bir Gelenek: Küfür Akşamı Törenleri,” Millî Folklor, 60, 128- 133.

Sezen, L. (1992). Türk Folklorunda Hıdırellez. Milli Folklor 14.

Sona, F. (2017). Klasik Türk Şiirinde İlyas Peygamber. Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi, S.5 (1), 50-63.

Şahanoğlu, B. (2024). Emirdağ Folkloru. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi.

Şener, C. (2001). Şamanizm. İstanbul: Etik Yayınları.

Şenesen, İ. (2015). Adana Halk İnançlarında Eski Türk İnanışlarının İzleri Karşılaştırma-İnceleme. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.

Şenesen, R. O. (2011). Türk Halk Kültüründe Bolluk ve Bereketle İlgili İnanç ve Uygulamalarda Eski Türk Kültürü İzleri. Folklor/Edebiyat, 17(66), 209-228.

Şimşek, E. (2003). Anadolu’da Yağmur Duasına Bağlı Olarak Oynanan Bir Oyun: “Çömçeli Gelin”. Milli Folklor, 60.

Tacemen, A. (1998). Halkbilimi Verileri Zemininde Türk Kimliği. Niğde Üniversitesi Yayınları.

Tan, N. (2007b). Türkiye’de Halk Meteorolojisinde Hava Tahmini. Derlemeler/Makaleler VI, 219-247, Ankara.

Tanyu, H. (1987). Türklerde Taşla İlgili İnançlar, KB Yayınları, Ankara.

Unat, Y. (2004). İslâm’da ve Türklerde Zaman ve Takvim. Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi. s. 15–24. Editör: Öcal Oğuz. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Görüşmeler

KK1, Zübeyde Kızmaz, 1977, ilkokul mezunu, ev hanımı, Afyonkarahisar Burhaniye köyü

KK2, Nazım Elmas, 1972, yüksek lisans mezunu, öğretmen, Hasandede köyü

KK3, Mustafa Helvacı, 1949, okuryazar, emekli şoför, Afyonkarahisar Ümraniye köyü

KK4, Raziye Kocatürk, 1958, okuryazar değil, ev hanımı, Afyonkarahisar Tefrihiye köyü

KK5, Ayşe Yeşil, 1953, okuryazar, ev hanımı, Afyonkarahisar Merkez Yarımca köyü

KK6, Rıdvan Kamacı, 1971, ilkokul mezunu, çiftçi, Afyonkarahisar Yusufağa köyü.

KK7, Behzat Gümüş, 1970, öğretmen, Afyonkarahisar Yusufağa köyü.

KK8, Erkan Yıldız, 1974, ilkokul, esnaf, Afyonkarahisar Yarıkkaya köyü

KK9, Cengiz Kurnaz, 1966, emekli öğretmen, Afyonkarahisar Yarıkkaya köyü

KK10, Sebahattin Sezdi, 1958, emekli öğretmen, Afyonkarahisar Aydınryaka köyü

KK11, Turhan Türkmen, ilkokul mezunu, emekli, spor kulübü başkanı, Afyonkarahisar Omuzca köyü

KK12, Sevgi Yordamlı, 1974, lisans, ziraat mühendisi, Afyonkarahisar Toklucak köyü.

KK13, Yılmaz Eyigün, 1969, emekli, Afyonkarahisar Yusufağa köyü.

KK14, Yaşar Demirelli, 1958, ilkokul, ev hanımı, Afyonkarahisar Yusufağa köyü

KK15, Bekir Gürçan, 1970, ilkokul, emekli, Afyonkarahisar Yusufağa köyü

KK16, Recep Çelik, 2000, ön lisans, tapu kadastro teknikeri, Afyonkarahisar Körpeli köyü

KK17, İbrahim Çelik, 1968, ilkokul, çiftçi, Afyonkarahisar Körpeli köyü

KK18, Hülya Karakaş, 1967, ilkokul, ev hanımı, Afyonkarahisar Körpeli köyü

KK19, Sezai Keskiner, 1963, emekli öğretmen, Afyonkarahisar Camili köyü

KK20, Zeki Sislituna, 1968, emekli astsubay/çiftçi, Afyonkarahisar Camili köyü

KK21, Sedat Kart, 1959, ilkokul, serbest meslek, Afyonkarahisar Camili köyü

KK22, Sami Şahin, ilkokul, emekli, köy muhtarı, Afyonkarahisar İdris köyü

Görseller

Şekil 1 ve 2. Yusufağa köyünde kadınlar köfür atlama ritüeli gerçekleştirirken.

Şekil 3 ve 4. İdris köyünde Hıdırellez kutlamaları (KK22 arşivi).

Şekil 5. Kırk Kavak adlı mevki.

Şekil 6. Yağmur Duası için hazırlanan bir davetiye.

Şekil 7. Camili köyünde düğünlerde eğlence amacıyla oynanan oyun (KK21 arşivi).